Almanya'da Üçüncü Türk Kuşağının Kimlik Problemleri

İsmail ERMAĞAN*

Özet

Kimlik meselesi, hem sosyoloji hem de siyaset bilimi için temel araştırma sahalarından biridir. Bu çerçevede, Almanya'nın göçmen genç kuşakları gerek ulusal gerekse uluslararası çalışmaların konusu olmaktadır. Bilinmektedir ki, Almanya'ya göç İkinci Dünya Savaşı sonrası belirli sanayi dallarındaki ihtiyacı karşılamak üzere işgücü alımı çerçevesinde başlamıştır. Federal Almanya Cumhuriyeti 1955 ila 1968 yılları arasında sekiz Akdeniz ülkesi ile hükümetlerarası sözleşmeler imzalamıştır (Türkiye ile 1961 ve 1964 yıllarında). Bu makale, Türk kökenli üçüncü kuşağın kimlik problemlerine yoğunlaşmakta, fırsat eşitliği- egemenlik-aidiyet olgularını vurgulamakta ve kimi öneriler ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Almanya, Türk Göçmenler, Uyum, Üçüncü Türk Nesli.

The Identity Problems of Third Turkish Generations in Germany

Abstract

The identity issue is one of the most fundamental research fields for sociology and political science. In this context, the third generation of Turks with a migration background is subject of this investigation in both national and international studies. It is known that migration to Germany started after the Second World War in order to satisfy the demand for industrial labour force. As a result, the Federal Republic of Germany signed between 1955 and 1968 inter-governmental agreements with eight Mediterranean countries (with Turkey in 1961 and 1964). This article focuses on the identity problems of the third migrant generation of Turks in Germany and emphasizes the questions of equality, sovereignty and the sense of belonging. It formulates some suggestions as well.

Keywords: Identity, Germany, Turkish Migrants, Integration, Third Turkish Generations.

Almanya'ya göçün ilk yıllarında, Türk göçmenler genellikle ülkenin ekonomik olarak daha gelişmiş bölgelerinden gelen, Türkiye'nin çalışan nüfus ortalamasına oranla daha yüksek bir eğitime sahip olan, 20-39 yaş arası erkeklerden oluşmakta idi. Bu aşamada kır kökenli göçmenlerin oranı, sadece % 17 idi. Buna karşın 1960'ların ikinci yarısından itibaren büyük ölçüde kırsal alandan işçiler seçilmiştir. Bunlar ilk olarak tarım ve inşaat sektörüne, daha sonra sınırlı yetenek gerektiren, kol gücüne dayalı diğer iş dallarına yönlendirilmişlerdir. Federal Almanya'daki Türk nüfusu 1961'den 1973'e kadar 6700'den 605.000'e çıkmıştır.[1]

1973'ten itibaren Türk göçmen nüfusunun kompozisyonu, işgücü göçünden çok aile birleşimi ve siyasi sığınma biçiminde daha genel bir nüfus göçüne dönüşme eğilimi göstermiştir. 1980'lerde Kohl hükümetinin uygulamaya koyduğu "geri dönüş projesi" kapsamında 300.000 göçmen Türkiye'ye geri dönmüştür. Türkiye'den Almanya'ya göçlerin son şekli evliliklerdir. Almanya Türklerinin, birinci ve ikinci nesillerinin taşıdığı demografik özellikler, bunların Alman toplumuna uyumunu şekillendiren en önemli "iç faktör" olarak değerlendirilebilir.[2]

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mektup: ismailermagan@googlemail.com

[1] Esser, Hartmut, Die Eingliederung der zweiten Generation. Zur Erklaerung kultureller Differenzen. Zeitschrift für Soziologie. Enke, Stuttgart 1989.

[2] Weidacher, Alois, In Deutschland zu Hause. Politische Orientierung griechischer, italienischer türkischer und deutscher junger Erwachsener im Vergleich, Leske und Budrich, Opladen 2000.

Tahmin edilebilir ki, bu kuşaklar arasında söylem farklılıkları oluşmuştur ve uyum algıları değişmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin kaygı ve söylemler geliştirmişken, 1980'li yıllarda ikinci kuşak, daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretmiştir. Öte yandan, özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren üçüncü kuşak daha çok kültürel nitelikte diyaloğa, farklılığa, hoşgörüye ve çok kültürlülüğe ilişkin söylemlere ağırlık vermiştir. Yani birinci ve ikinci kuşaklar, Türkiye'deki egemen "Avrupalılık" söylemini yeniden üretirken, üçüncü kuşak gençler ise çoğulculuğun ve yurttaşlığın altını çizen kozmopolit bir kimlik geliştirmişlerdir. Lakin üçüncü kuşağın kimlik ve aidiyet problemleri yaşadığı açıktır ve bu konu uyum çalışmalarında sıkça tartışılmaktadır.[3]

Fark edilmektedir ki, "[t]ek bir ülke içinde kimliğin tanımlanması daha kolay olurken, farklı kimlikler ve kültürlerle karşılaşan bireylerde kimliğin tanımlanması ve oluşumu daha karmaşık hale gelmektedir. Kişiler kendi kültürlerinden farklı ortamlarda uzun süre bulunduklarında yeni bir kimlik arayışına girmektedirler. Bu arayışta bireyler kim olduklarını, nereye ait olduklarını sorgulamaktadır. Kimlik ve aidiyet sorunu yaşayan insanlar kendi olanakları çerçevesinde göç ettikleri çevreyi benimsemekte ya da reddetmektedir."[4] Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kimlik siyaseti "çok kültürlülük" ya da bir potada eritme (melting pot) olarak yürütülmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan kimlik siyaseti ise "kültürlerarası karşılaşma"dır. Zikredilen politikalar, genelde etnik ve kültürel farklılıkları, özelde bireylerin baskın kültüre uyum sağlama yeteneklerini merkezde görmektedir.

Bu makale, genç kuşakların egemenlik sınırlarının genişletilmesi ile aidiyet ve bütünleşme reflekslerinin arttırılabileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle teknik kavramlar (uyum, kimlik ve aidiyet) tanımlanacaktır. Ardından Almanya'daki Türk göçmenlerin genel uyum bilgileri (yıllara göre tecrübeler, problemli alanlar ve öneriler) özet olarak sunulacaktır. Böylece üçüncü neslin kimlik durumu daha somut bir şeklide resmedilebilecektir. Fakat bu çalışmanın daha kapsamlı bir araştırmanın ilk adımı olarak ele alındığı unutulmamalıdır. Gençlerin güncel problemlerinin teorik yaklaşımlar (örneğin göç sosyolojisi, merkez-çevre kuramı veya kültürel kuramın çeşitli ekolleri)[5] ışığında analiz edilerek temellendirilmesi bu çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bu makalenin temel amacı, böylesine ciddi bir soruna akademik ilginin arttırılmasıdır.

Uyum, Kimlik ve Aidiyet Kavramları

Uyum; en yalın biçimde eşitlik, adalet, karşılıklı hoşgörü ve kabullenme ilkeleriyle insan hakları, demokrasi, kadın-erkek eşitliği, yaşam, düşünce ve inanç özgürlükleri değerleri etrafında, yerliler ile göçmenlerin ortak bir yaşam hedefi doğrultusunda gösterecekleri katılım iradesi olarak tanımlanabilir.[6] Sosyologlar, göç sosyolojisi dalında birçok uyum modeli dile getirmektedirler: Yerli toplumun kültürel norm ve değerlerini kanıksayarak, yerli toplum yaşamına yüksek dereceli katılım modeline "asimilasyon"; göçmen grubunun içinden geldiği ülkenin norm ve değerlerini bırakmayıp, yer yer

[3] Bilgin, Nuri, Kimlik İnşası, Aşina Kitaplar, Ankara 2007.

[4] Güleç, Sevcan ve Sancak, Hatice Özkan, Göç, Kimlik ve Aidiyet: Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Gençler Açısından Bir Analiz, http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/goc/goc9.pdf, (13.3.2012).

[5] Çakır, Sabri, Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2011, Sayı:24, ss.129-142 ve Çağlayan, Savaş,"Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Güz 2006, Sayı: 17.

[6] Ermağan, İsmail, Integrations- und Segregationsneigungen von Deutschtürken. Versuch der Eingliederung in gesellschaftliche Bereiche. VDM Verlag Dr. Müller Saarbrücken 2007, s. 25-28.

sahiplenerek ve yeni vatanda etnik oluşumlar göstererek yerli toplum yaşamına yetersiz katılıma "ayrılım" (segregasyon) denilmektedir. Dahası köken, kültür ve değer sistemleri terk edilmeden, yerli yaşama yüksek seviyeli katılımı temsil eden uyum şekline "kaynaştırma" (inklusion) adı verilmektedir. Uyum tartışmalarında bu modellerin yanında, Avrupa Birliği (AB) sistematiği çerçevesinde ulusüstü bir yapılanma içerisinde "Avrupa yurttaşlığı" veya politik olarak "azınlık" kavramları görülebilmektedir.

Hem anavatanda hem de diasporada toplumun bazı kesimlerinde Türk göçmenlerin kimliklerine ilişkin önyargılı bir yaklaşımın varlığı açıktır. Almanya'daki Türkler genelde "Türkiye'de Almancı, Almanya'da yabancı" olarak algılanmaktadırlar. Bunların Türkiye'de bir yandan "vatan hasreti içinde yanıp tutuşan ve günün birinde vatanlarına geri dönecek gurbetçiler", öbür yandan "Batı'da rahat bir yaşam süren ve Türklüklerini kaybederek gittikçe Almanlaşan bozulmuş kişiler" olduklarına inanılmaktadır. İkamet edilen Almanya'da ise genelleyici bir şekilde "arada kalmış", "muhafazakâr", "radikal-dinci", "milliyetçi", "kayıp kuşak", "içinde yaşadığı toplumla bütünleşme eğiliminde olmayan" veya "şiddet kullanan" gibi sıfatlar/nitelendirmeler ile betimlenmektedirler.[7]

Üçüncü kuşağın uyumu hususunda kimliğe yönelik unsurlar yakından irdelenmelidir. Bilinmektedir ki, kimlik kavramına sosyal bilimlerde büyük bir değer atfedilmektedir. Bu kavram, toplumlaşma, sosyalleşme gibi süreçlerde devlet-toplum-birey üçgeninde sıkça araştırılmaktadır.[8] Küreselleşme-millileşme ile ulusal ve üst kültür arasında değişik uyum modelleri, hep bu kavramla test edilmektedir. Kimlik kısaca, birey veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer benzerleri ile karşılaştırmalar yaparak konumlandırması olarak tanımlanabilir.[9] Kimlikler, benzerlik ve farklılıklar arasında diyalektik bir tarzda ortaya çıkmaktadır. Kimliğin oluşumuna ilişkin iki farklı görüş seslendirilmektedir: Özselci ve inşacı. Özselci (essentialist) kabul, kimliğin doğuştan gelen bir öze sahip olduğunu ileri sürmektedir. Fakat inşacı anlayışa göre, kimlik bir süreçte oluşmaktadır. Günümüzde kimliğin kültürel-tarihsel-sosyal bir inşa ürünü olduğu konusunda bir uzlaşı bulunmaktadır. Ayrıca kimlik oluşumunda zıtlıklar belirlenmekte ve muhtemel "öteki"ler tasarlanmaktadır. Literatürde kimlik ile ilgili farklı sınıflamalar yapılmaktadır: bireysel, kişisel veya ulusal-kültürel kimlik.[10] Sonuncusu, nüfus kütüğündeki bilgiler ile (soy sop, ad, evlilik, askerlik) şekillenen kimliklerdir. Örneğin uyum tartışmalarında sıkça atıf yapılan pasaport, resmi ve ulusal bir kimliktir. Smith, ulusal kimliğin temel özellikleri olarak şunları sıralamaktadır: Ortak bir tarihsel toprak / yurt kavrayışı, ortak mitler ve tarihsel bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, bütün fertler için bağlayıcı bir hak ve ödevler sistemi ve ortak bir ekonomi.[11]

Kimliğin oluşumu sürecinde bir diğer önemli kavram aidiyettir. Aidiyet olgusu; bireye tyaşanılan coğrafyaya, topluma, insan gruplarına, arkadaşlara, okula ait olabilme, onun bir parçası olduğunu hissettirme fonksiyonu taşımaktadır. Aidiyet, çevresel etmenler kadar psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler tarafından etkilenmektedir. "Ait olma hissi diğer bir ölçüt olan egemenlik alanı ile de ölçülmektedir. Bir insan, çevresinde bir egemenlik alanı kuramıyorsa kendini orada güvende ve o bölgeyi kendine ait hissedememektedir. Egemenlik alanını kuramayan insanlar mahremiyet alanlarını da

[7] Glebe, Günther, Housing and Segregation of Turks in Germany, Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation, Sule Özüekren ve Ronald van Kempen (ed.), Ercomer, Netherlands 1997, s. 122-157.
[8] Giddens, Anthony, Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara 2005, s. 25.
[9] Bilgin, a.g.e., s. 11.
[10] Güvenç, Birol, Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Remzi Kitabevi Aş., İstanbul 1996,s. 3-4.
[11] Smith, Antony, (1988), The Ethnic Origins of Nations, Blackwell Publishing, Incorporated, New York 1998.

oluşturamamakta ve bulundukları çevrede rahat edememektedirler. İnsanların o çevreye yükledikleri anlama bağlı olarak aidiyet duyguları ortaya çıkmaktadır."[12] Belirtilmelidir ki, aidiyet hissinin temellerinden biri "kendileme" sürecidir: Önce belirli bir mekân parçası işaretlenmekte/sınırlandırılmaktadır; akabinde mekânla yakınlaşma gerçekleştirilmekte ve sonunda kişisel bir mekânın inşası yapılmaktadır. Mekânı düzenleme ve döşeme, fiziksel ve psikolojik olarak sınırlandırma ve gözleme/keşfetme eylemleri ile vuku bulmaktadır.[13]

Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin Uyumu Üzerine

Almanya'da yaşayan göçmenler arasında sayıları en fazla olanlar, Türklerdir ve toplam olarak 2,8 milyonluk bir topluluk oluşturmaktadırlar.[14] Almanya İstatistik Kurumu, Almanyalı Türklerin sayısını 1,6 milyon olarak vermektedir. Bu rakamın düşük olmasının nedeni Alman vatandaşlığına geçen Türklerin hesaba dâhil edilmemesidir.[15]

Abadan-Unat, Almanya'daki Türk varlığının uyum konusundaki tecrübelerini aşağıdaki şekilde dönemlendirmektedir:[16]

1) 1950'li yıllar: Bireysel girişimler ve özel aracılar
2) 1960'lı yıllar: İkili anlaşmalar vasıtasıyla düzenlenen "artan işgücü ihracı"
3) 1970'li yıllar: Ekonomik kriz, yabancı işçi alımının durdurulması, yasa dışı göçmenlere yasal bir statü kazandırılması, aile birleşimi, çocuk paraları
4) 1980'li yıllar: Çocukların eğitim sorunları, getto yaşamı, dernekleşme hareketleri, sığınma taleplerinin artması, vize zorunluluğu, geri dönüşü özendiren yasalar
5) 1990'lı yıllar: Yabancılar Yasası, yabancıların kimlik kazanması, artan yabancı düşmanlığı, etnik işletmenlerin çoğalması, etnik ve dinsel derneklerinin yaygınlaşması, siyasal hakların istenmesi
6) 2000'li yıllar: Euro-Türkler olgusu, İslamofobi, Göç Yasası ve uyum çalışmaları.

Uyum konusunda yapılan akademik çalışmalar, genel olarak üç ana alanda yoğunlaşmaktadır:[17] a) Maddi yaşam koşulları: Dil bilgisi, eğitim, çalışma ve oturma mekânları; b) Sosyal etkileşim: Kültürlerarası ilişkiler, evlilik olgusu ile medya, c) Değerler-Eğilimler: Din, vatandaşlık ve kimliksel özdeşlikler. Özetle ifade edilebilir ki, Almanya'daki Türk göçmenler geçmişten günümüze yabancılaşma, gettolaşma, yetersiz dil hâkimiyeti sonucu iletişimsizlik, kentlileşme, yabancı düşmanlığı, üçüncü kuşakta kimlik bunalımı gibi sorunlar ile karşılaşmışlardır. Uyum tartışmalarında genelde eleştirilen Türk göçmenler en başarısız gruba dahil edilmektedir.[18]

Almanya'da uyum üzerine çalışma yapan araştırmacılar Almanyalı Türklerinin topluma uyumunun önünde engel olarak görülen meseleleri şu şekilde

---

[12] Güleç ve Sancak, a.g.e., s.5.
[13] Bibilgi.com. Kendileme, http://www.bibilgi.com/Kendileme (19. 3. 2012).
[14] Şen, Faruk, Türkiye-AB İlişkilerinde Dış Etkenler. Ümit Yayıncılık Ankara 2005.
[15] Almanya İstatistik Kurumu (2010), Ausländische Bevölkerung. http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevoelkerung/Tabellen/Content75/Geschlecht,templateId=renderPrint.psml (19. 01. 2012).
[16] Abadan-Unat, Nermin, Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 54.
[17] Keskin, Hakkı, Deutsch-türkische Perspektiven: Plädoyer für eine zukunftsorientierte Integrationspolitik, Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus 2009.
[18] Berlin Nüfus ve Gelişme Enstitüsü (2008), Ungenutzte Potenziale. Zur Lage der Integration in Deutschland. http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf, S. 7, 26, 36-37. (07.3.2009).

dillendirmektedirler:[19] Okul ve meslek eğitimi alanlarında düşük temsil; Almanya ortalamasının üzerinde işsizlik dolayısıyla sosyal yardım alanların sayısının fazlalığı; kültürel ve sosyal gettolaşma ve bu eğilimin sonucu olarak Alman toplumundan farklı olarak oluşan paralel yaşam şekli, milliyetçi ve dinsel radikalizm; yüksek suç oranları[20] ve Türkiye'den yapılan evlilikler. Yukarıdaki maddelere bakıldığında, bütünleşmenin iki taraflı bir davranış iradesine ihtiyaç duyduğu açıktır. Ayrıca altı çizilmelidir ki; uyum, siyaseten araştırılması, yönlendirilmesi ve yönetilmesi gereken bir sahadır. Almanya'da uyumdan sorumlu yetkililerin geçmiş yıllarda ihmali ve konuya gerekli hassasiyeti göstermedikleri gözlenmektedir.[21] Örneğin uyum kursları Hollanda'da 1980'li yıllarda uygulamaya konulmuşken, Almanya'da ancak 2005 yılında başlatılmıştır.

Almanyalı Türklerin uyumu hususunda şu öneriler zikredilebilir:[22] Eşitlikçi ve adaletli uyum yaklaşımlarının desteklenmesi; Almanca dil eğitiminin etkin bir şekilde yaygınlaştırılması; kültürel çoğunluk anlayışının geliştirilmesi; toplumdaki uzaklaşma; tartışmalarda sadece olumsuz toplum resminin/uyum portrelerinin değil, başarılı olanların da gündeme taşınması, rol modeller oluşturulması; barışçıl ve demokratik İslam yorumlarının yapılması ve paralelinde okullarda din eğitimi dersleri verilmesi; uyum odaklı sivil derneklerin desteklenmesi; göç olgusunun daha etkili bir şekilde organize edilmesi; dinler ve kültürlerarası diyaloğu geliştirecek gençlik programlarının düzenlenmesi.

Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Kimlik Problemleri

Gençlerin davranışlarını etkileyen kültürel faktörler arasında; dil, öğrenim, toplumsal değerler, din, gelenekler, boş zaman geçirme yöntemleri bulunmaktadır. Gençlerdeki sosyo-kültürel değişimlerin çok yönlü bir boyut arz ettiği söylenebilir:

> "Özellikle kültürel değerlere yansıyan ideolojik tutumlar (dini, siyasi görüşler), sosyal davranışlar (yabancı dil bilgisi, evlilik türleri, vs.) ve farklı kültür kalıpları (Batı, Türk) birbirleri ile kolayca bağdaştırılamamaktadır. Dolayısıyla bu gençlerin kimlik oluşumu, öncelikle hâkim kültür ile kendi kültürleri arasında oluşan bir gerilim hattı üzerinde gerçekleşmektedir. Bundan dolayı bu sürecin sorunlu olduğu söylenebilir."[23]

Almanya'da Türk gençlerinin karşılaştığı en sorunlu alanlar;[24] kimlik, iletişim, sosyal davranışlar, dışlanma, ayrımcılık ve aşırı (dinsel / etnik) eğilimlerdir.[25] Ayrıca üçüncü kuşağın kimlik ve uyumlarına ilişkin yapılan çalışmalarda çoğu kez aşağıdaki değerlendirmeye rastlanılmaktadır: "Evde anadili ve azınlık kültürü etkisindeyken, okullarda Alman dili ve kültürünün etkisinde kalmaktadırlar. Buna ilave olarak dinsel

---

[19] Sarrazin, Thilo, Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen, DVA, 2010 ve Buschkowsky, Heinz, Neukölln ist überall, Ullstein, 2012; Atılgan, Canan, Türkische Diaspora in Deutschland: Chance oder Risiko für die deutsch-türkischen Beziehungen?, Deutscher Orient-Institut, Hamburg 2002.

[20] Wagner, Joachim: Richter ohne Gesetz: Islamische Paralleljustiz gefährdet unseren Rechtsstaat, Econ 2011.

[21] Knortz, Heike, Diplomatische Tauschgeschäfte. ‚Gastarbeiter' in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953 - 1973. Böhlau Verlag, Köln 2008.

[22] Ermagan, a.g.e., s. 156-160.

[23] Aksoy, Erdal, Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2010, s. 24-25.

[24] Boro, Ismail, Die getürkte Republik: woran die Integration in Deutschland scheitert. Wilhelm Heyne Verlag, München 2008.

[25] Heitmeyer, Wilhelm, Müller, Joachim ve Schröder, Helmut, Verlockender Fundemantalismus. Türkische Jugendliche in Deutschland. Frankfurt am Main 1997.

farklılıklar da sosyalleşme sürecinde engelleyici bir faktör olarak devreye girmektedir. Bu açmazlar Türk ve diğer azınlık çocuklarının kişilik gelişiminde sorunlara neden olmakta ve bu durum çocukların hem okul başarılarına hem de içinde yaşadıkları topluma uyumlarına yansımaktadır."[26]

Kimlik grupları kapsamında Almanya'daki göçmen çocukları dört farklı kategoriye ayrılmaktadır.[27] Buna göre Türk gençlerinin kimlik özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1) *Kendi azınlık grubuna yönelen kimlik*: Burada ebeveynin kültürü çoğunluk kültürüne kıyasla daha ideal bulunmaktadır. Bu yaklaşımda Alman kültürüne karşı barışık/iç içe olmayan bir tutum söz konusudur. Bu kategoriye giren gençler, Almancayı ihtiyaçlarını giderecek kadar konuşabilmelerine karşın akademik bir dil hâkimiyetine sahip değillerdir. Paralel toplum eğilimleri ile sosyal çevrenin ağırlıklı olarak Türklerden oluşması ve yerli Alman halkı ile düşük düzeyli iletişim, gençlerin bu davranışlarında önemli bir rol oynamaktadır.

2) *Baskın kültüre yönelen kimlik*: Bu tür gençler ebeveynin etnik kökenleri ile barışık değillerdir. Gençler kendi kimliklerini redderek yerli kültür içinde erimektedirler. İletişim dili olarak sürekli Almanca kullanıldığından, bu gençlerin Türkçeye hakimiyetleri düşük seviyededir. Çoğunluk toplumuna tamamen uyum göstermek isteyen bu insanlar, yaşadıkları kurumsal ve toplumsal dışlanmalar nedeniyle ailesinin etnik kökenlerine dönme eğilimleri gösterebilmektedirler. Böyle bir durumda ise Türkçeyi hakkıyla kullanamama bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumdaki bir genç bu kezde kendi asli toplumundan kaynaklanan bir dışlanma yaşamaktadır.

3) *Değişken (ambivalent) kimlik*: Bu gruptaki gençler her iki kültürde de sıkıntılı olan kişilerdir. Kimlikleri değişkenlik gösterdiğinden kendilerini ne Alman ne de Türk toplumuna ait hissetmektedirler. "İki toplum arasında" kaldıkları ve böylece eğitim (okul/meslek) başarısızlıkları yaşadıkları dile getirilmektedir. Bu kategorideki gençler kimi çalışmalarda "risk grubu" olarak tanımlanmaktadırlar.

4) *İki kültürlü kimlik*: Bu gençlerin temel özellikleri çift kimlik taşımalarıdır. Bunlar her iki kültürü de özümsemişlerdir. Hem Almancaya hem de Türkçeye hâkimdirler. Sonucunda gerek baskın Alman toplumuna gerekse ailenin etnik kökenlerine karşı problemli bir durum mevcut değildir. Bu gruba dahil olan gençler kültürlerarası (transkültürel) kimliği ile eğitim başarıları çerçevesinde yerli akranlarına eşdeğer bir nitelik göstermektedirler.

Hessen Eyaleti Yeşiller Partisi Milletvekili Mürvet Öztürk üçüncü kuşağın uyum fotoğrafını şu şekilde ortaya koymaktadır:

> "Sisteme uyum sağlayamayan ailelerin, çocukları ve torunları da sorunludur. Bunu başarabilen aileler var, ancak bunların sayıları oldukça düşüktür. Tam bir Avrupalı gibi kendini eğiten, yaşayan, tatile çıkan aileler de bulunuyor. Aslına bakarsanız Türkiye'de de benzer uyum sorunu yaşanıyor. Kırsal bölgelerden büyük kentlere göç edenler sisteme uyum sağlamakta zorlanıyorlar. Yapacağımız işbirliğiyle Hessen eyaletindeki sorunlara

[26] Ültanır, Emel, Ültanır, Gürcan, Canbolat, Mehmet ve Uyanık, Ant, Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Sosyo-Kültürel Yetileri, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/182.pdf (Erişim Tarihi:16.3.2012).

[27] Meier-Braun, Karl-Heinz, Deutschland, Einwanderungsland. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2002; Merkens, Hans, Ethnische Orientierung und soziale Distanz bei türkischen und deutschen Jugendlichen. Berlin 2000; Hepsöyler, Ender ve Liebe-Harkort, Klaus, Muttersprache und Zweitsprache: Türkische Schulanfaengerinnen und Schulanfaenger - ein Vergleich. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 1991.

çözüm getirmek istiyoruz. Aslında bu sorunun sorumlusu Alman hükümetleridir. Yıllardır, göç alan bir ülke olduklarını kabul etmediklerinden dolayı şimdi karşılaşılan sorunların çözmünde güçlük çekiliyor."[28]

Üçüncü neslin kimlik ve uyumlarına dair Alman makamlarınca dikkat edilmesi gereken önemli noktalar vardır. Almanya'daki (aşırı) sağ partilerin, örneğin Alman hapishanelerindeki Türk gençleri ve onların işledikleri suçlara dikkat çekmeleri ve bunu bir seçim malzemesi olarak kullanmaları, bu gençlerin kendilerini Almanya'ya ait hissetmelerinin önündeki en büyük engeldir. Dahası kişilerin dini değer ve inançları, gelişimini tamamlayabilmiş demokrasilerde -anayasal düzen içerisinde kalmak şartıyla- post-modern felsefenin bireysel hak ve özgürlükleri kapsamında yerini almıştır. Batı toplumlarında genel olarak "İslam'ın şiddet ve terör içerdiği" ve "İslam dininde kadın haklarının olmadığı" tezleri, Eylül 2001'den sonra daha geniş ölçüde kendini kabul ettirmiştir. Almanya'da İslam'ın terör algısından arındırılması ve resmi bir din olarak kabul edilmesi gençlerin kimliklerinde olumlu izler bırakacaktır.[29]

Diğer bir husus ise, paralel toplum ve getto alanlarının oluşmasıdır. Almanya'da Türklerin yukarı doğru bir toplumsal hareketlilik içinde oldukları ve kendi içlerinde geniş bir orta sınıfa sahip oldukları bilinmektedir. Bunun yanında, gittikçe yoksullaşmakta olan alt sınıfların varlığı da dikkat çekmektedir. Düşük gelirlilerin bir kısmı, devletten işsizlik yardımı alarak sosyal güvenlik sisteminden faydalanma hakkına sahiptir. Örneğin Kreuzberg (Berlin), Keupstrasse (Köln), Wilhemsburg (Hamburg) gibi etnik adacıklarda yaşayan işsiz Türklerin durumu "aşırı soyutlanmışlık" kavramı ile açıklanabilir.[30] Bu insanların dünyaya bakışını en iyi tanımlayan kavram ise hiççiliktir (nihilizm).[31] Şehrin kenar mahallelerindeki Türkler, sadece yabancıların gittiği okullara devam etmekte, camilerinde ibadet etmekte, kendi dükkânlarından alış veriş etmekte ve ekonomilerini oluşturmaktadırlar. Bu anlatılanlar, üçüncü kuşağın belli bir kesimi için hala geçerliliğini korumaktadır. Artan yoksulluk, işsizlik, geleceğe güvensizlik, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, bu gençlerin "ayrık kimlikler"ini şekillendiren başlıca faktörlerdir.[32]

Castles ve Miller'e göre, göçmenler ve onların çocuklarının ana toplumda kendine yer edinememe, yeteneklerini sergileyememe ve eşit deneyimler gerçekleştirememe durumlarında ait olunan kültüre başvurma, kimliklerinin gelişmesi sürecinde başvurulan bir yöntem olabilmektedir.[33] Bu bağlamda 2009 yılında Almanya'da yapılan bir araştırmanın sonuçları önemli bulgular ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencisi veya mezunu olan her üç Türk gencinden biri, geleceğini Türkiye'de görmektedir. En önemli neden olarak, işsizlik korkusu ya da ailelerinin durumu değil, gençlerin kendilerini Almanya'da "vatanında hissetmemesi" olgusu zikredilmiştir. Kariyer yapmayı hedefleyen gençlerin çoğu Almanya'da önlerinin açılmadığını bu yüzden Türkiye'de şanslarının daha

---

[28] İkinci, üçüncü kuşak da 'uyum sorunu' yaşıyor, http://www.sabah.de/tr/ikinci-ucuncu-kusak-da-%E2%80%98uyum-sorunu%E2%80%99-yasiyor.html (20.3.2012).

[29] Schmid, Stefan, Integration als Ideal - Assimilation als Realität: Vorstellungen von jungen Deutschen und türkischstämmigen Migranten über ein Leben in Deutschland. Vandenhoeck & Ruprecht (V & R) Unipress, Göttingen 2010.

[30] Kaya, Ayhan ve Kentel, Ferhat, Euro-Türkler. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü? Engel Mi? Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

[31] Çelik, Hıdır, Einwanderung zwischen Assimilation und Ghetto: Arbeitsmigration aus der Türkei in die Bundesrepublik Deutschland. Free Pen Verlag, Bonn 2009.

[32] Hunn, Karin, „Nächstes Jahr kehren wir zurück …". Die Geschichte der türkischen „Gastarbeiter" in der Bundesrepublik. Göttingen: Wallstein Verlag 2005.

[33] Castles, Stephen ve Miller, Mark J., Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 53-55.

büyük olduğu ifade etmişlerdir.[34] Sonuç olarak anlaşılmaktadır ki, kimlik ve uyum problemleri en yoğun biçimde ikinci ve üçüncü kuşak gençler tarafından tecrübe edilmektedir. Konuyu Sözen şöyle değerlendirmektedir:

> "Birinci kuşağın doğrudan gözlemlenebilecek bir uyum sorunu olmamasına rağmen, ikinci ve üçüncü kuşak, farklı mekânlarda bulunmalarından dolayı kimlik ve uyum meselesiyle kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıyadırlar. İkinci ve üçüncü kuşakların mekânları, başta okul olmak üzere, arkadaşlık, komşuluk, akran birliktelikleri gibi yoğun insan ilişkilerine dayalı farklı ortamlardır ve buralarda gençler, bireysel başarı ve iletişim yeterliliği denilen süreçlerin üstesinden gelmek durumundadırlar. Yeni kuşak Türk öğrenciler, eğitim hayatlarında pasif bir konumda olmamakla beraber, kültürel tanıma ve tanınmayı bir sorun olarak yaşadıkları kanaatindedirler. Doğrudan bir uyum çabası içinde olmayan birinci ve kısmen ikinci kuşak Avrupalı toplumların kendilerine yönelik asimilasyon politikaları uyguladıklarına inanmaktadırlar."[35]

Sonuç

Günümüzde Türkiye'den Almanya'ya gelen göçmenler artık 50. yıllarını kutlamaktadırlar. Savlanabilir ki, geçmişteki "misafir-işçi tipolojisi", artık çok az bir kesim için geçerlidir. Uyum konusunda azımsanamayacak mesafeler katedilmesine ve oldukça başarılı addedilebilecek araştırma verilerine rağmen, Almanya'da yaşayan Türklerin başta eğitim olmak üzere toplumsal ve siyasal hayata katılımı beklenen seviyeye ulaşamamıştır.

Üçüncü nesil, Alman ana toplumun bir parçasıdır. Toplum ile bütünleşme seviyeleri değişen bu gençler, -kendi azınlık grubuna meyilli, baskın kültüre odaklanmış, değişken ve iki kültürlü olmak üzere- farklı kimlikli bir yapı göstermektedirler. Genel olarak, gençlerin kimlik oluşturmada sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Toplumla bütünleşebildikleri ölçüde, kimlikleri pozitif yönde etkilenmektedir. Eğitim ve gelir düzeylerini arttırarak etnik kümelenme ve getto eğilimlerinden sıyrılabilmek, Alman toplumuna karışmanın kayda değer bir adımıdır.

Uyum ve kimlik tartışmalarında Türk tarafına düşen vazife, eğitim-ekonomi-siyaset alanlarında yerli sistemle bütünleşme hedefine devam etmektir. Almanya ise Türklere "Burası Kendi Eviniz" hissini verebilmesidir. Bu anlayış her iki tarafa yarar sağlayacaktır. Örneğin Almanya futbol milli takımında oynayan Türk sporcu Mesut Özil bu bağlamda zikredilebilecek en iyi örneklerden biridir. Almanya, Türk futbolcularına gösterdiği "Bizim Çocuklarımız" yaklaşımıyla futbolda başarıyı yükseltmiştir. Yani farklı kökenlerden gelen gençlere eşit şartların tanınması ile başarı yakalanmış ve bu gençlerin kendine güveni geldiğinden Alman akranları ile daha dengeli bir ilişki kurabilmişlerdir. Bu durum Almanya'nın vatan olarak algılanmasına da katkı yapmaktadır. Bunlardan başka başarılı rol modellerin ve barışçıl/demokratik İslam yaklaşımların benimsenmesiyle Türk gençlerinin kimlikleri olumlu yönde etkilenebilir.

Aidiyet duygusu; çevresel, psikolojik ve sosyo-kültürel etkenler tarafından şekillendirildiği için sosyal, eğitim ve iş alanlarında eşitlikçi yaklaşım, Türk gençlerinin Alman ana toplumuna aidiyet hislerini/uyum kabiliyetlerini arttıracaktır. Böylece örneğin paralel toplum eğilimleri, milliyetçi/dinsel aşırıcılık ve suç oranları gibi sorunlu kulvarlarda koşan gençlerin sayısı azaltılabilecektir. Türkiye merkezli evlilik davranışının giderek azalma eğilimine girmesi, alınan hukuki tedbirler kadar kişilerin tercihleri ile alakalıdır. Diğer taraftan, gençlerin ana toplumda kendilerine yer edinememeleri ve dışlanmaları durumunda karşılaştıkları sorunları kendi kültürlerine başvurarak aşmaya

[34] Türkiye'ye dönmek istiyorlar, http://www.ntvmsnbc.com/id/24959519 (26.9.2012).
[35] Sözen, Edibe, Avrupa'da İkinci ve Üçüncü Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları Adlı Çalışmaya Birkaç Yorum), http://www.konrad.org.tr/index.php?id=486 (22. 3. 2012).

çalışacaklarını öngörmek zor değildir. Sonuç olarak ifade edilebilir ki, Smith'in işaret ettiği bütün fertler için bağlayıcı hak ve ödevler ile ekonomik sistemin oluşturulması Almanya'da üçüncü kuşağın uyum ve kimlik meselelerinde esaslı bir sorun teşkil etmemektedir. Fakat ortak bir kitlesel kamu kültürünün, ortak bir yurt kavrayışının ve ortak mitlerin geliştirilmesi hususu, uyum teknokratlarının önünde bir ödev olarak durmaktadır.

Kaynakça

Abadan-Unat, Nermin, Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
Aksoy, Erdal, Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2010 Bahar (12), 7-38.
Almanya İstatistik Kurumu (2010), Ausländische Bevölkerung. http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevoelkerung/Tabellen/Content75/Geschlecht,templateId=renderPrint.psml (19. 01. 2012).
Atılgan, Canan, Türkische Diaspora in Deutschland: Chance oder Risiko für die deutsch-türkischen Beziehungen?, Deutscher Orient-Institut, Hamburg 2002.
Bibilgi.com. Kendileme, http://www.bibilgi.com/Kendileme (19. 3. 2012).
Bilgin, Nuri, Kimlik İnşası, Aşina Kitaplar, Ankara 2007.
Berlin Nüfus ve Gelişme Enstitüsü (2008), Ungenutzte Potenziale. Zur Lage der Integration in Deutschland. http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Zuwanderung/Integration_RZ_online.pdf (07.3.2009).
Boro, Ismail, Die getürkte Republik: woran die Integration in Deutschland scheitert. Wilhelm Heyne Verlag, München 2008.
Buschkowsky, Heinz, Neukölln ist überall, Ullstein, 2012.
Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008), Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
Çağlayan, Savaş,"Göç Kuramları Göç ve Göçmen İlişkisi", Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Güz 2006, Sayı: 17.
Çakır, Sabri, Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2011, Sayı:24, ss.129-142.
Çelik, Hıdır, Einwanderung zwischen Assimilation und Ghetto: Arbeitsmigration aus der Türkei in die Bundesrepublik Deutschland. Free Pen Verlag, Bonn 2009.
Ermagan, Ismail, Integrations- und Segregationsneigungen von Deutschtürken. Versuch der Eingliederung in gesellschaftliche Bereiche. VDM Verlag Dr. Müller Saarbrücken 2007.
Esser, Hartmut, Die Eingliederung der zweiten Generation. Zur Erklaerung kultureller Differenzen. Zeitschrift für Soziologie. Enke, Stuttgart 1989.
Giddens, Anthony, Sosyoloji, Ayraç Yayınevi, Ankara 2005.
Glebe, Günther, Housing and Segregation of Turks in Germany, Turks in European Cities: Housing and Urban Segregation, Sule Özüekren ve Ronald van Kempen (ed.), Ercomer, Netherlands 1997.
Güleç, Sevcan ve Sancak, Hatice Özkan, Göç, Kimlik ve Aidiyet: Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Gençler Açısından Bir Analiz, http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/goc/goc9.pdf (13.3.2012).
Güvenç, Birol, Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Remzi Kitabevi Aş., İstanbul 1996.
Heitmeyer, Wilhelm, Müller, Joachim ve Schröder, Helmut, Verlockender Fundemantalismus. Türkische Jugendliche in Deutschland. Frankfurt am Main 1997.
Hepsöyler, Ender ve Liebe-Harkort, Klaus, Muttersprache und Zweitsprache: Türkische Schulanfaengerinnen und Schulanfaenger - ein Vergleich. Peter Lang Verlag: Frankfurt am Main 1991.

Hunn, Karin, Nächstes Jahr kehren wir zurüc". Die Geschichte der Türkischen Gastarbeiter" in der Bundesrepublik. Göttingen: Wallstein Verlag 2005.
Kaya, Ayhan ve Kentel, Ferhat, Euro-Türkler. Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü Mü? Engel Mi? İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Keskin, Hakkı, Deutsch-türkische Perspektiven: Plädoyer für eine zukunftsorientierte Integrationspolitik, Wochenschau Verlag, Schwalbach am Taunus, 2009.

Knortz, Heike, Diplomatische Tauschgeschäfte. ‚Gastarbeiter' in der westdeutschen Diplomatie und Beschäftigungspolitik 1953 - 1973. Böhlau Verlag, Köln, 2008.

Meier-Braun, Karl-Heinz, Deutschland, Einwanderungsland. Suhrkamp Verlag: Frankfurt am Main 2002.

Merkens, Hans, Ethnische Orientierung und soziale Distanz bei türkischen und deutschen Jugendlichen. Berlin 2000.
Ntvmsnbc, (2009), Türkiye'ye dönmek istiyorlar, http://www.ntvmsnbc.com/id/24959519 (26.9.2012).
Sarrazin, Thilo, Deutschland schafft sich ab: Wie wir unser Land aufs Spiel setzen, DVA, 2010.
Sabah. İkinci, üçüncü kuşak da 'uyum sorunu' yaşıyor, http://www.sabah.de/tr/ikinci-ucuncu-kusak-da-%E2%80%98uyum-sorunu%E2%80%99-yasiyor.html (20.3.2012).
Schmid, Stefan, Integration als Ideal - Assimilation als Realität: Vorstellungen von jungen Deutschen und türkischstämmigen Migranten über ein Leben in Deutschland. Vandenhoeck & Ruprecht (V & R) Unipress, Göttingen 2010.
Sözen, Edibe, (2002), Avrupa'da İkinci ve Üçüncü Kuşak Türk Gençliği (Kimlik ve Uyum Sorunları Adlı Çalışmaya Birkaç Yorum), http://www.konrad.org.tr/index.php?id=486 (22. 3. 2012).
Smith, Antony, (1988), The Ethnic Origins of Nations, Blackwell Publishing, Incorporated, New York 1998.
Şen, Faruk, Türkiye-AB İlişkilerinde Dış Etkenler. Ümit Yayıncılık Ankara 2005.
Ültanır, Emel, Ültanır, Gürcan, Canbolat, Mehmet ve Uyanık, Ant, Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Gençlerinin Sosyo-Kültürel Yetileri, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/182.pdf (16.3.2012).
Wagner, Joachim: Richter ohne Gesetz: Islamische Paralleljustiz gefährdet unseren Rechtsstaat, Econ 2011.
Weidacher, Alois, In Deutschland zu Hause. Politische Orientierung griechischer, italienischer türkischer und deutscher junger Erwachsener im Vergleich, Leske und Budrich, Opladen 2000.